

Андрій Блануца

ЗЕМЕЛЬНІ НАДАННЯ ТА ПІДТВЕРДЖЕННЯ КАЗИМИРА ЯГЕЛЛОНЧИКА НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Постать й життя та діяльність литовського-польського правителя представлені в історіографії належним чином. Проте історики, котрі проявили інтерес до особи Казимира Ягеллончика, в основному приділяли увагу висвітленню політико-правових та військових аспектів його правління, значно менше займаючись економічними проблемами¹.

Питання земельних надань Ягеллонів на українські землі Великого князівства Литовського (далі — ВКЛ) не були ґрунтовно висвітлені і в працях істориків-литуаністів М. Довнар-Запольського та М. Любавського. Так, М. Довнар-Запольський, досліджуючи державне господарство під час правління Ягеллонів, наводив лише фрагментарні дані про надачу політику на українські землі ВКЛ як Казимира Ягеллончика, так і його нащадків². М. Любавський в своїй фундаментальній праці про територіально-адміністративний поділ та місцеве управління у ВКЛ, широко залучаючи документи Литовської метрики, приводив деякі приклади пожалувань Казимира Ягеллончика. Проте такі матеріали дослідник використовував в ракурсі дослідження та встановлення територіальної приналежності населених пунктів до певних адміністративних одиниць³. Політику застав королівських земель на території Корони Польської у загальних рисах висвітлила сучасна польська дослідниця А. Сухені-Грабовська⁴.

Про особливості, характер та обсяги земельних надань та підтверджень шляхті ВКЛ, в тому числі і на українські землі, Казимиром Ягеллончиком проливає світло так звана книга «данин» Казимира за 1440—1492 рр., що дійшла до нас у збірці Литовської метрики. На відміну від інших попередників, надання Казимира Ягеллончика значно краще збереглися у документованому вигляді, й тому на їх основі можна представити наближену до дійсності картину земельних надань.

За нашими підрахунками, за час свого правління з канцелярії великого князя литовського Казимира Ягеллончика вийшло більше півтори сотні надавчих та підтверджувальних документів, що стосуються українських земель ВКЛ. Територіально найбільшу увагу Казимир Ягеллончик приділяв розподілу земельного фонду на Волині. Тут більше, ніж у 80 випадках, було надано чи підтверджено земельні володіння місцевій

шляхті. Так, у 1443 р. господар підтвердив Федору Барсовичу документи на володіння селами Крюхичі, Воднове, Смедин і Накорсовичі⁵.

В окремих випадках уточнювалось місце розташування маєтностей та характер надання. Наприклад, 1450 р. Казимир Ягеллончик надав луцькому зем'янину Олізару Шиловичу Серники, Любче, Горохів, Губин, Марковичі у Луцькому повіті та Підлісці, Доросин і Поворське у Хмельницькій волості, які він вислужив у князя Свидригайла⁶, а братам Сватку і Ондрейку сільце Кустичі у Гурійській волості та Мечиславське і Лучинське дворища у Соловишах у Володимирському повіті до волі⁷. Рік по тому господар підтвердив Олізару Шиловичу його вотчинні маєтності: Горюхів, Марковичі, Губин, Серики, Любче, Поворськ, Подолсці і Дорошин на Волині, а також три чоловіки, яких вислужив у князя Свидригайла⁸.

Казимир Ягеллончик надавав на Волині і неосвоєні землі. Це свідчить про те, що на середину XV ст. земельний фонд Волині ще мав резерви, якими користався великий князь литовський для пожалування своїх підданих. Так, 1465 р. господарем було надано у Кременецькому повіті пусті землі Данку Волошину, Кості Тилянці (раніше тримав Мелешко Волошин) та Сидору. Останньому була надана пуста земля Волковці з бобровими гонами⁹.

Підтвердження на володіння певними маєтностями надавалися Казимиром Ягеллончиком в основному на умовах служби. Наприклад, у 1486 р. у підтверджувальному листі великого князя литовського волинському боярину Богдану Волчковичу на вислужений у княгині Свидригайлової маєток Привередів під Мнинським повітом (Луцький повіт — А. Б.) було наголошено на тому, що вказаний маєток Б. Волчкович може тримати лише на умовах служби. У документі також вказувалось, що раніше Привередівський маєток держав якийсь Нелюб. Б. Волчкович наголошував також на тому, що з маєтку з давніх часів йшла боярська служба, а не тягла¹⁰. У 1488 р. в іншому підтверджувальному листі господаря князю Богдану Васильовичу також підтверджувався маєток Любче, записаний йому від тітки пані Олізарової Шиловича, на Волині на умовах служби¹¹. Наступного року Казимир Ягеллончик підтвердив слугі луцького старости Матвію право володіти маєтком Угринове, подарований йому тіткою Івашковою Ієвлевича, у Волинській землі на умовах земської служби. Тітка відписала маєток свого чоловіка в опіку Матвію, котрого прийняла за сина, а віддалила від іншого племінника — Якуба Домоткановича. Великий князь литовський зважив на рішення Івашкової Ієвлевича і надав Угринівський маєток Матвію¹².

Вагому роль у надавчій політиці великого князя литовського відігравала Сіверська земля. Вона була стратегічним регіоном з огляду на

постійну небезпеку, що йшла від Московської держави. Тому Казимир Ягеллончик намагався заручитись якнайбільшою підтримкою місцевої шляхти шляхом пожалування останній земельних угідь, маєтностей та володінь. Так, у Стародубі великий князь литовський надав у 1449 р. шляхтичу Бобру землю та маєток Данила Михайловича¹³. У 1467 р. об'єктом надань Казимира Ягеллончика у Стародубі стали бортні землі, які він надав Ганусу та Сеньку Стародубцям. Останньому господар видав ще й підтверджувальний лист на іншу бортну землю¹⁴.

Менше надань було в Чернігові. Тут, зокрема, господар надав двір Домислін князю Борису Глинському та данника шляхтичу Мишку Сачковичу¹⁵. Загалом на територію Сіверської землі з канцелярії великого князя литовського вийшло більше сорока надавчих і підтверджувальних листів. Більшість з них стосувалися земельних надань і підтверджень на територію т. зв. «верховських» уділів. Це, зокрема, одне пожалування у Мценську, одинадцять надань на території Брянського повіту та 24 в районі Любутська.

Характерною ознакою великокнязівських надань у Брянському повіті було те, що Казимир Ягеллончик у більшості випадків жалував місцевій шляхті цілі села та маєтки на умовах військової служби. Наприклад, у 1446 р. князю Івану Кримському були надані селища Жилине, Юдине і Біримінове, а наступного року Гридку Скипоровичу — володіння у Брянську на заміну його смоленських маєтків¹⁶. У 1487 р. господар пожалував Федку Колонтаєву селище Митковщину, а в 1488 р. мценському боярину Логвину Курянову селища Тюфанове та Андрееве до «осмотренья»¹⁷. Причому обидва шляхтичі наголошували, що з їхніх селищ йшла боярська служба. На умовах військової служби у 1488 р. були надані маєтки Городець, Олешня та Молвогин брянському боярину Івану Євлахову. Вказані маєтки І. Євлахов отримав від великого князя литовського, одружившись на вдові Івашка Курова, котра від першого шлюбу мала двох дочок. Тому І. Євлахов зобов'язувався піклуватися ними до повноліття і видати їх заміж¹⁸.

В окремих випадках Казимир Ягеллончик підтверджував брянським боярам їхні маєтності, надані ще раніше. Це, зокрема, підтвердження Єлфимію Мокієву на село Черпетів, Артюшку на село Знобів та Колонтаєву на Орельську і Волчкову землі з усіма уходами і бобрами, надані раніше трубчевським державцем паном Петрашком¹⁹. Незначні надання стосувалися пустих земель та окремих данників, про що свідчать три надання господаря у 1450 та 1452 рр.²⁰

Низку пожалувань Казимир Ягеллончик здійснив протягом 1470–1477 рр. на територію Любутського уділу. Причому тут лише у чотирьох

випадках великий князь литовський підтверджував вже раніше надані землі, а решту — надавав. Це свідчить про те, що Казимир Ягеллончик таким чином намагався заручитись підтримкою місцевої боярської корпорації. Характерно, що об'єктом данин господаря були як окремі землі, так і цілі маєткові комплекси²¹.

Чимало надань та підтверджень стосувалися Брацлавщини, яка також була стратегічним регіоном з огляду на прикордонне розташування зі степовою зоною. У 1443 р. Казимир Ягеллончик своїми надавчими листами у шести випадках пожалував князям і шляхтичам володіння у Кам'янецькому повіті. Більшість з них — дрібні пожалування підданих з їхніми землями та повинностями у Кам'янці-Подільському²². Основна ж частина надань та підтверджень, які відзначалися масштабними об'єктами пожалувань, була спрямована на територію Брацлавського повіту. Наприклад, у 1448 р. шляхтичу Скабарні було надано Остолопів, Дашів, Ометинці, Сидговці, Кропивну і Рогівці²³. В інших випадках об'єктами пожалувань ставали також цілі села та маєтності²⁴.

Найменша кількість жалуваних листів стосувалась Київщини. Вони вийшли з канцелярії великого князя литовського наприкінці його правління. Так, у Київському повіті господар у 1486 р. надав великокнязівському сокольнику Воропаю Куцевичу селище Толстейковщину на р. Десні на умовах служби. В. Кунцевич наголошував на тому, що це селище було пустим, а також не тяглим чи данним²⁵. Наступного року Казимир Ягеллончик пожалував якомусь Тишку землю на умовах служби. Дану землю, надану князем Семеном Олександровичем, тримав Карп Лупандич до того часу, як втік до Італії²⁶. У 1488 р. господар підтвердив житомирському наміснику пану Сеню Романовичу право на тримання маєтку Дорогині в Овруцькому повіті. Цей маєток перейшов йому від овруцького боярина Андрія Клуса, котрий взяв пана Романовича за сина. Підтвердження надається на прохання С Романовича з причини того, що перша грамота згоріла в Києві під час пожежі, вчиненої татарами²⁷. Врешті три надання Казимира Ягеллончика були вчинені на території Мозирської волості²⁸.

Таким чином, Казимир Ягеллончик за час свого володарювання проводив активну надавчу політику на українських землях ВКЛ, особливо на Волині та в тих регіонах, які мали стратегічне значення — верховських уділах Сіверщини та на Брацлавщині. Менше значення для великого князя литовського мала Київщина. Це можна пояснити й тим, що довгий час за його правління даний регіон перебував у руках удільних князів та великокнязівських намісників.

**Реєстр земельних надань і підтверджень
Казимира Ягеллончика
(1440-1492 рр.)**

- 1) [1440-1492]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Мишку Сачковичу двох данників у Стародубі і Чернігові. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 3. (1440-1498): Ugrašymii knyga 3 / Parengė L. Anuzyte ir A. Baliulis. — Vilnius., 1998. — 167 p. (далі — ЛМ. 3). — Р. 30.
- 2) [1440-1492]. — Троки. Підтвердження Казимира Ягеллончика Яцьку Ілліничу на ділчичну вотчину у Стародубі, Гримяче з людьми, половина Знобва, у Радогощі Долгий — його отчизна. ЛМ. 3. — Р. 30.
- 3) [1440-1492]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Янку Даниловичу на маетки вдови Яцька Ілліничу у Стародубі. ЛМ. 3. — Р. 30.
- 4) [1440-1492]. — ? Надання Казимира Ягеллончика князю Борису Глинському на двір Домислін у Чернігові до волі. ЛМ. 3. — Р. 30.
- 5) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Федору Барсовичу на села Крюхичичі, Воднове, Смедин і Накорсовичі на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 6) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Яцьку на Березовичі і Ускереву на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 7) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Грицьку на село Голничі на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 8) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Войтку на села Коільне та Свойчове на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 9) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Федку Бобровичу на села Буршковичі та Черчичі на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 10) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Зазубню на церкву у Володимирі Дванадцяти Апостолівна та села Менчичі, Гнотин, Заболотні і Ракулинське дворище на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 11) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Борису Ясмановичу на чоловіка Портейка та дворище Серхонти у Луцьку. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 12) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Онан'ї Корниці і Матфею Болозорці на Нижнюю і Вишнюю у Кременці. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 13) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Скирмонту на Марковичі і Болбол на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 14) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Єску Прибитковичу на село Черняхів на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 15) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Волчку Вячковичу на Лосятиничі на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.

- 16) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Матфею на Жерд і Шиловець на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 17) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Богдану на Вороновець на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 18) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Данилу Занковичу на Дрибів на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 19) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Ісачку на Сапунів у Луцькому повіті. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 20) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Федку Боброві на Гуц, Панів та Хоцин'є на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 21) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Яцьку Немировичу на Волбирев на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 22) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Борису Ясмановичу на Глухів на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 23) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Родославу на село Горбавців на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 24) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Микулі Свирбнусу на Паньківці на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 25) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Ондрейку Сунатовичу на Серн, Лосятин і Турю на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 26) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика князю Василію Острозькому на Лопатин, Красне і Тростянець на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 27) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика пану Товтвилу на кузнеця у Заславі на Волині. ЛМ. 3. — Р. 62.
- 28) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Скирмину на Поворськ на Волині. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 29) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Федку Барковичу на Смедин на Волині. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 30) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Єску Чапличу на село Росашів і присілок Бронники на Волині, які раніше тримав якийсь Васко Пуминович. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 31) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Севаст'янову на села Добрятин, дворища Воронко, Наполонне, Індихове у Луцькому повіті, а під Перемилем Мирків і дворище Чернчичі. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 32) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Гринку Яглишевичу на вотчину: берег у Мельниці, вислугу Дубен; Ходкова Данковича вотчину: Ршичин, Злеєв; Іванова Хом'яковича вотчина: Сморгів, Туря під Шумськом і дворище Баранове; Хидирева Манишича вотчина: Малин у Кременці. ЛМ. 3. — Р. 63.

- 33) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Проборшу Щелепі на село Теремне на Волині, яке раніше тримав якийсь Ожегович. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 34) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Котлу, Лопасову брату, на Залесте та Комарин на Волині. Залесте Котл тримав ще за часи князя Сигізмунда. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 35) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Сачку Лущанину на села Свищів, Лігінє та Несвідьке на Волині, що раніше тримав якийсь Белік. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 36) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика троцькому воеводі пану Гашовту на Полодну у Лущьку у вотчину, що раніше тримав якийсь Окуня. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 37) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Конатовичам на Перевали та підтвердження на Верхнове та два дворища у Бортнові на Волині. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 38) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика пану Дорто на Саттій на Волині. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 39) [1443]. — ? К в Яз Казим : Ягеллончика пану Дениску на маєткі: Серн, Вандрог ^а . Заді, Чже таринівці, Вершпка, П ^а р ^а Рудомл Есківці, Очбу, Вербуло, Х ^а нці, Як ^а . Серн на Случі в Городьку на Волині. ЛМ. 3. — Р. 63.
- 40) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Петру на села Білока на р. Бенці, Войнегів, Ростовки, Коктаківці, Колишці у Кузьминській волості на Случі на Волині. ЛМ. 3. — Р. 63–64.
- 41) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Дяку на село Борок і Кордишів став, дворища Гребиніне і Даниловича, а у Кузьминській волості дворище Чохигеве і Мойсєєв став на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 42) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Яшку Немировичу на Лігін і Моківчї у Володимирському повіті та Шибинє під Перемилем на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 43) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Івашку Со-бегордовичу на Тоганич, Кустичі і Березолупи на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 44) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Федкові Злотошевї на Ордутичі, Сунчичі, Бобичі, Києлин і сїльце під Турійском на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 45) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Петрашу Улезловичу на його вотчину: Вечин, Берестко і Рани на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.

- 46) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Зубові Ліпі на село Залісці на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 47) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Пашку Єловицькому на село Линевне і пугє дворище Жоваківні на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 48) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Холду і Ондрушку Пискам на село Узвід на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 49) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Панку, Бортинову брату, на сїм чоловік у Кам'янци. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 50) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Михалку Хоминичу на жереб у Кам'янци. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 51) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика володимирському боярину Олешку на село Олізара Шиловича Горюховє у Лущьку до волі. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 52) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Дашку Барюбичу на село Крутил у Кам'янецькій волості на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 53) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика князю Сангушку на села Коростичі, Олишковичі, Шословичі у Кам'янци. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 54) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика князю Васку Юшковичу п'ять чоловік (не данних і не путних) у Кам'янци до волі. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 55) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Івану і Давиду на два чоловіки у Кам'янци. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 56) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Пашу Довкшевичу на десять чоловік у Кам'янци, які дають п'ять відер меду. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 57) [1443]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Олехну Холковичу на чотири чоловіки у Селці та Милчичох на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 58) [1443]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Чжурру на Чорторино та Деревичі на Волині. ЛМ. 3. — Р. 64.
- 59) [1446]. — ? Надання Казимира Ягеллончика князю Івану Кромському на селища Жлигине, Юдинє і Бірминове у Брянську. ЛМ. 3. — Р. 38.
- 60) [1447]. — ? Надання Казимира Ягеллончика Грядку Скипоревичу на володіння у Брянську на заміну його смоленських маєтків, що відійшли від нього. ЛМ. 3. — Р. 38.
- 61) [1448.01.12]. — Вільнос. Надання Казимира Ягеллончика Гришку Ясмановичу на Кроківці, Жорнвища, Потребища та Ратов на Брацлавщині. ЛМ. 3. — Р. 55.
- 62) [1448.01.12]. — Вільнос. Підтвердження Казимира Ягеллончика Івашку Львовичу на Селерелєв і Расечєєв у вотчину на Брацлавщині. ЛМ. 3. — Р. 55.

63) [1448.01.12]. — Вільнюс. Підтвердження Казимира Ягеллончика Грицку Баласепревичу на Палчиківці та Ідолъне на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

64) [1448.01.12]. — Вільнюс. Підтвердження Казимира Ягеллончика Пушці на Порееві на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

65) [1448.01.12]. — Вільнюс. Підтвердження Казимира Ягеллончика Рогозі на два села вислужених: Воробевичі і Щпеків та три села вотчинні: Мервинці, Гиківці, Кобилеє на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

66) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика війту Станіславу на Ермолинці на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

67) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Скабарні на Остолопів, Дашів, Ометинці, Сидговці, Кропивну і Рогівці на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

68) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Менку на Іллінці на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

69) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Коптю на Кожинці і Коптівці на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

70) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Шелібору на Колнік, Шандирів і Куничне на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

71) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Слупці на Куну і Носівці у Брацлаві. LM. 3. — Р. 55.

72) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Іванку Гинковичу на Бортниківці і Юрківці на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

73) [1448.01.12]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Івашенку Осташковичу на В'язовець на Брацлавщині. LM. 3. — Р. 55.

74) [1449]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Єлфимію Бокієву на село Черпетів у Брянському повіті з правом надання осадникам волі на 3 роки. LM. 3. — Р. 38.

75) [1449]. — ? Підтвердження Казимира Ягеллончика Артюшку на село Знобів у Брянському повіті у вотчину. Це село Артюшку раніше надав Свидригайло. LM. 3. — Р. 38.

76) [1449.05.05]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Бобру на землю та маєток Данила Михалковича у Стродубі. LM. 3. — Р. 66.

77) [1449.07.04]. — Троки. Підтвердження Казимира Ягеллончика Колонтаєву на землю Орельську і Волчкову з усіма уходами і бобрами у Брянському повіті. Раніше ці землі Колонтаєву були надані трубчевським державцею паном Петрашом. LM. 3. — Р. 39.

78) [1449.11.02]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Немирі Резановичу на маєтки Літовиж, Торговицю, Червище, Стволовичі на Волині вічним правом. LM. 3. — Р. 59.

79) [1450]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Васку Жиневу на данника у Брянську до волі. LM. 3. — Р. 38.

80) [1450]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика князю Івану Кромському на пусті землі Понікавицю і Тименичу у Брянську. LM. 3. — Р. 38.

81) [1450.07.24]. — Остринь. Надання Казимира Ягеллончика луцькому зем'янину Олізару Шиловичу на Серники, Любче, Горохів, Губин, Марковичі у Луцькому повіті та Підлісці, Доросин і Поворське у Хмельницькій волості, які вислужив у князя Свидригайла. LM. 3. — Р. 59.

82) [1450.11.09]. — Гродно. Надання Казимира Ягеллончика Немирі Резановичу на маєтки Земно, Дубно, Марків Став, Серн, Мостишин на Волині вічним правом. LM. 3. — Р. 60.

83) [1450.11.29]. — Луків. Надання Казимира Ягеллончика дяку Іванку на село Сербії у Кременецькому повіті, яке до цього тримав якийсь Родеслав. LM. 3. — Р. 64.

84) [1450.11.29]. — Луків. Надання Казимира Ягеллончика братам Сватку і Ондрейку на сільце Кустичі у Гурійській волості та Мечиславське і Лучинське дворища у Соловищах у Володимирському повіті до волі. LM. 3. — Р. 64.

85) [1450.11.29]. — Луків. Надання Казимира Ягеллончика Іллі Вачковичу на сільця Борончичі і Перецьке у Володимирському повіті. LM. 3. — Р. 64.

86) [1450.11.29]. — Луків. Надання Казимира Ягеллончика князю Олександру Володимировичу на Острецький Городок у Володимирському повіті. LM. 3. — Р. 64.

87) [1451.01.23]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Козарину на маєтки Княгинин і Кречевичі у Луцькому повіті; Дві Верби, Могильне, Смедич, Сомин, Увегощ, два ставки, монастир у Володимирському повіті. LM. 3. — Р. 58.

88) [1451.03.02]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика канцлеру князя Свидригайла Федку на маєтки Козлов, Бужани, Поганів, Вятро, Ступно на Волині, як раніше Калечич тримав. LM. 3. — Р. 60.

89) [1451.07.23]. — Остринь. Надання Казимира Ягеллончика луцькому зем'янину Олізару Шиловичу на його вотчину: Горюхів, Марковичі, Губин, Серики, Любче, Поворськ, Подолсці і Дорошин на Волині, а також три чоловіки, яких вислужив у князя Свидригайла. LM. 3. — Р. 60.

90) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Сомашку Єпифановичу на маєтки Рикань з Лавровським двором, Добрятин на Ікві, Омеляник, Зденіж, Подреже на Стоході у Мельницькій волості Луцького повіту. LM. 3. — Р. 58.

91) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Ярому на маєтки Створче, Здютичі, Кунчич із ставом у Луцькому повіті. LM. 3. — Р. 58.

92) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Митку на Липаю у Перемишльському повіті та Будятичі, Шютковичі, Дубровиця, Лещина у Володимирському повіті. LM. 3. — Р. 58.

93) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Петру Мишчичу на Хулів, Холюневець, Салищове городище, Бече у Перемильському повіті. LM. 3. — Р. 58.

94) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Онацку Терешковичу на шість чоловік у Здитові у Луцькому повіті. LM. 3. — Р. 58.

95) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Зенку Митевичу на сільце Квашевичі на Волині. LM. 3. — Р. 58.

96) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Милеві Боликайловичу на землю Глядовичі на Волині. LM. 3. — Р. 58.

97) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Путятичу Ходку на Печилеве село у Здитові у Луцькому повіті. LM. 3. — Р. 58.

98) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Юшку Гойцевичу на селище Гощове на Волині, що раніше тримав якийсь Гард. LM. 3. — Р. 58.

99) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Гринку Микуличу на чотири чоловіки Басманичі на Волині. LM. 3. — Р. 58.

100) [1452.01.08]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Мелешку Володимировичу на чотири чоловіки на Волині до волі, які дані дають «чотирпядно лукно». LM. 3. — Р. 58.

101) [1452.02.15]. — Троки. Підтвердження Казимира Ягеллончика Ганусу на маєток Чортків, Сербичі, Золчів, Русань у Луцькому повіті, які раніше вислужив у князя Свидригайла. LM. 3. — Р. 58.

102) [1452]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Матші на пусте селище Нестюхіне у Брянську до волі. LM. 3. — Р. 38.

103) [1452.01.10]. — Вільнюс. Підтвердження Казимира Ягеллончика князю Михайлу Курцевичу на маєтки у Луцькому повіті: Іремлі, Новосілки, Корсів, Сестрятин, Озбир, двір Зміїнець та під Перемильським повітом Новосельце. LM. 3. — Р. 57.

104) [1452.01.10]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Юшку Девгяловичу на маєтки у Перемишльському повіті: Печихвости, Скиргайлове, Бодачів, Смиків; у Володимирському повіті: Підбереззя; у Луцькому повіті: Баківці; у Мозирі: п'ять чоловіків. LM. 3. — Р. 57.

105) [1452.01.10]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Андрію Волоотовичу на маєтки Згиначі і Сабожа у Перемишльському повіті; Качин, Михлин, Сядмертви у Володимирському повіті. LM. 3. — Р. 57.

106) [1452.01.10]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Івашку Євличу на сільце Угринове у Луцькому повіті та данники у Здитові. LM. 3. — Р. 57.

107) [1452.01.10]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Пашку Духновичу на Дерн, Спримськ, Полж, Водеради, Уховицьке, данники у Поліссі у Луцькому повіті; Яблонне у Березенському повіті та на Стирі Берестя. LM. 3. — Р. 57.

108) [1452.03.04]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика пану Маску Сулевичу на Пісочну у Мельницькій волості Луцького повіту. LM. 3. — Р. 57.

109) [1452.03.04]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Пешку на маєтки Серхів і Хорохорин у Луцькому повіті, які раніше йому були надані Свидригайлом. LM. 3. — Р. 57.

ПО) [1460]. — Бершти. Надання Казимира Ягеллончика Роману Александровичу на Вишгород і половину Орлеє у Мценську. LM. 3. — Р. 44.

111) [1465.08.20]. — Волкіники. Підтвердження Казимира Ягеллончика Івашку Калениковичу на села Корницю і Шелев у Кременецькому повіті, за якими позивалася кн. Василева Острозька. LM. 3. — Р. 41.

112) [1465.08.10]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Кузьмі Волошину на пусту землю Берег з бобровими гонами у Кременецькому повіті. LM. 3. — Р. 41.

113) [1465.08.10]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Данку Волошину на пусту землю у Кременецькому повіті. LM. 3. — Р. 41.

114) [1465.08.10]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Кості Тилянці на пусту землю в Кременецькому повіті. Цю землю раніше тримав Мелешко Волошин. LM. 3. — Р. 41.

115) [1465.08.19]. — Волькіники. Надання Казимира Ягеллончика Сидору на пусту землю Волковці з бобровими гонами в Кременецькому повіті. LM. 3. — Р. 41.

116) [1466.01.15]. — Троки. — Надання Казимира Ягеллончика Васку Стрільцю з братами на села Савчичі та Почаїв у Кременецькому повіті. LM. 3. — Р. 42.

117) [1467.01.03]. — Вільнюс. Привілей Казимира Ягеллончика Петру Мишчичу на маєтки Хулів, Холюневець, Салищеве Городище і Бече у

Перемишльському повіті (Луцький повіт — Авт.) вічним правом. РДАДА. — Спр. 22. — Арк. 5-5 зв.

118) [1467.02.22]. — Троки. Підтвердження Казимира Ягеллончика Івашку Ортюшковичу Стародубцю на бортну землю Коренщину, його вотчину у Старо дубі. ЛМ. 3. — Р. 41.

119) [1467.02.22]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Сеньку Михайловичу Старо дубцю на бортну землю Глазницьку у Старо дубі. ЛМ. 3. — Р. 41.

120) [1467.02.22]. — Троки. Надання Казимира Ягеллончика Ганусу Стародубцю на бортну землю Ондрияновщину у Стародубі. ЛМ. 3. — Р. 41.

121) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Афанаску Сергееву на селища Шатиловське, Косачів і бортну землю Лаптівську. ЛМ. 3. — Р. 42.

122) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Ондрею, дяку Соколовському, на селища Андріянівське, Мокючине і Редичі. ЛМ. 3. — Р. 42.

123) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Бровку, Єскину сину, на селище Бронничі. ЛМ. 3. — Р. 42.

124) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Федку Микитину на селища Якореве, Юшкіне і Хвостове. ЛМ. 3. — Р. 42.

125) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Матвію Ішову на селище Янанчинське з бортною землею, а також половина Коливчеська. ЛМ. 3. — Р. 42.

126) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Федору Саминову на селище Григоревське. ЛМ. 3. — Р. 42.

127) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Харитону Костореву на селище Лаптеве і підтвердження на його вотчину. ЛМ. 3. — Р. 42.

128) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Івашку Богучарову на село Терентіївське. ЛМ. 3. — Р. 42.

129) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика дітям Федора Плюскова на село Микитине Страслово і бортну землю. ЛМ. 3. — Р. 42.

130) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Оксену Попову на селище Щитникове. ЛМ. 3. — Р. 42.

131) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика Лук'яну Якимову на його вотчину селища Сажине і Лазоркове з бортями. ЛМ. 3. — Р. 42.

132) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика Федку Толстикову на його вотчину. ЛМ. 3. — Р. 42.

133) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика попу Спаському у Коропі церковні землі, пашні і бортні. ЛМ. 3. — Р. 42.

134) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Семену Юрієву Теснинському на село Кузненевські Валевиці. ЛМ. 3. — Р. 42.

135) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика братам Якову та Олексію на вотчину і батьківську вислугу. ЛМ. 3. — Р. 42.

136) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Онсипору Маслоу на селище Худбуж, Хвастів і Жагаловське. ЛМ. 3. — Р. 42.

137) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Якову Колялину на селище Єсеневське, пустки Осановську, Неверкову та Косачівську. ЛМ. 3. — Р. 42.

138) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Істленню на селище Романове. ЛМ. 3. — Р. 42.

139) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика дяку Олешку на село Притинове. ЛМ. 3. — Р. 42.

140) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика Васку Зеленому на вотчину Ратилівль. ЛМ. 3. — Р. 42.

141) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Булгаку Колужанину і його дітям на селище Михієве Сотникове з бортною землею. ЛМ. 3. — Р. 42.

142) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика Івану Олесєєвичу з братами на вотчину Озикиєве, Олиєєве за умови несення служби на місто Ковал. ЛМ. 3. — Р. 42.

143) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика Занку Соколову на вотчину Бояновичі у Карачові. ЛМ. 3. — Р. 42.

144) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Підтвердження Казимира Ягеллончика братам Совостьяну і Якову на вотчину Киселів, Переславль, Матшин. ЛМ. 3. — Р. 42.

145) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика пану Довгирду на 4 чоловіки Перетрутовичі у Мозирській волості. ЛМ. 3. — Р. 42.

146) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Митку Убрузейгайлу на сільце у Мозирській волості. LM. 3. — Р. 42.

147) [1470-1477]. — [Любутськ-Бершти]. Надання Казимира Ягеллончика Олександрю на данні люди у Мозирській волості, що раніше держав Митко Товтвилович. LM. 3. — Р. 42.

148) [1471.01.06]. — Вільнюс. Надання Казимира Ягеллончика Волошину Андрію Борзому на пусте сільце Дробове у Кременецькому повіті. LM. 3, — Р. 42.

149) [1482].08.20. — Троки. Підтверджувальний лист Казимира Ягеллончика князю Роману Волконському на села Горнчар і Столпату у Путивльському повіті. Раніше ці села були надані князю, ар перед ним — Воропай. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4. (1479-1491): Užraymni knyga 4 / Parengn L. Апиюотл. — Vilnius, 2004. — 288 p. (далі — LM. 4). — Р. 115; Акты литовской метрики, собранные Ф. И. Леонтовичем. — Варшава, 1896. — Т. 1. — Вып. 1. (далі — АЛМ). — С. 18, № 31.

150) [1484].07.25. — Вільнюс. Підтверджувальний лист Казимира Ягеллончика путивльському боярину Демиду на село Чаплища и землю Терн, що в Путивлі з наказом у землю і людей господарських не вступати. Демид представив надавчі листи князя Семена Олександровича на вказане село і землю. LM. 4. — Р. 120; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 19-20, № 37.

151) [1486].06.04. — Вільнюс. Лист-надання Казимира Ягеллончика господарському сокольнику Воропаю Куцевичу на селище Толстейковщину на Десні у Київському повіті на умовах служби. В. Кунцевич наголошував на тому, що це селище було пустим і не тяглим чи данним. LM. 4. — Р. 134; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 21, № 41.

152) [1486].07.30. — Троки. Підтверджувальний лист Казимира Ягеллончика боярину Богдану Волчковичу на вислужений у княгині Свидригайлової маєток Привередів під Мнинським повітом (Луцький повіт — Авт.) на умовах служби. Раніше цей маєток держав якийсь Нелюб. Богдан Волчкович наголошував на тому, що маєток Привередів був з давніх часів боярським, а не тяглим. LM. 4. — Р. 123.

153) [1487].05.18. — Краків. — Лист-надання Казимира Ягеллончика господарському дворянину Федку Колонтаєву на селище Митковщину у Брянському повіті до «осмотренья». Федко Колонтаєв наголошував на тому, що селище було боярським, а не данним чи тяглим. LM. 4. — Р. 127; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 24-25, № 50.

154) [1487].05.22. — Краків. Лист-надання Казимира Ягеллончика якомусь Тишку на землю в Київському повіті на умовах служби. Дану

землю тримав Карп Лупандич, надану йому князем Семеном Олександровичем, до того, як втік до Італії. LM. 4. — Р. 134-135; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 25, № 51.

155) [1488].03.06. — Вільнюс. Підтверджувальний лист Казимира Ягеллончика житомирському наміснику пану Сеню Романовичу на маєток Дорогині в Овруцькому повіті. Цей маєток перейшов йому від овруцького боярина Андрія Клуса, котрий взяв пана Романовича за сина. Підтвердження надається на прохання С. Романовича з причини того, що перша грамота згоріла в Києві під час пожежі, вчиненої татарами. LM. 4. — Р. 127-128; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 26, № 54.

156) [1488].09.03. — Нове Місто. Підтверджувальний лист Казимира Ягеллончика князю Богдану Васильовичу на маєток Любче на Волині на умовах служби, записаного йому від тітки пані Олізарової Шиловича. LM. 4. — Р. 131.

157) [1488].09.20. — Нове Місто. Лист-надання Казимира Ягеллончика мценському боярину Логвину Курянову на селища Тюфанове і Андрееве, що в Брянську, до «осмотренья». Логвин Курянович наголошував на тому, що ці селища були пустими і боярськими. LM. 4. — Р. 131; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 28, № 60.

158) [1488].09.20. — Нове Місто. Лист-надання Казимира Ягеллончика брянському боярину Івану Євлахову на маєтки Городець, Олешню і Молвотин у Брянському повіті на умовах служби. Дані маєтки І. Євлахов отримав від великого князя литовського, одружившись на вдові Івашка Курова, котра від першого шлюбу мала двох дочок. Тому І. Євлахов зобов'язувався піклуватися ними до повноліття і видати заміж. LM. 4. — Р. 131; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 27-28, № 59.

159) [1489].03.23. — Краків. Підтверджувальний лист Казимира Ягеллончика слuzі луцького старости Матвію на маєток Угринове у Волинській землі на умовах земської служби, подарованого йому тіткою Івашковою Ієвлевича. Тітка відписала маєток свого чоловіка в опіку Матвію, котрого прийняла за сина, а віддала від іншого племінника Якуба Домоткановича. Великий князь литовський зважив на рішення Івашкової Ієвлевича і надав Угринівський маєток Матвію. LM. 4. — Р. 135-136; АЛМ. — Т. 1. — Вып. 1. — С. 28-29, № 62.

[1489].07.07. — Судомир. Лист-надання Казимира Ягеллончика старцям Никольського Пустинного монастиря на пусте селище Княжичі за дві милі від Києва за Дніпром з дозволом пашню пахати. LM. 4. — Р. 135.

¹ Див., наприклад, основні праці з проблеми: Halecki O. Ostatnie lata Swidrygielty i sprawa wotyńska za Kazimierza Jagiellończyka. — Kraków, 1915; Bogucka M. Kazimierz Jagiellończyk i jego czasy. — Warszawa, 1981; Biskup M., Górski K. Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów o Polsce drugiej połowy XV wieku. — Warszawa, 1987; Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. — К., 1998; її ж. Україна під татарами і Литвою. — К., 1998.; Baczkowski K. Wielka historia Polski. T. 3. Dzieje Polski późnosredniowiecznej (1370-1506). — Krakow, 1999.

² Довнар-Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. — Т. I. — К., 1901. — С. 342.

³ Любавский М. К. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого Литовского статута. — М., 1892; Его же. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. — Изд. 2-ое. — М., 1915. — С. 95-102, 122-132.

⁴ Sucheni-Grabowska A. Odbudowa domeny królewskiej w Polsce 1504-15048. Wyd. drugie. — Warszawa, 2007. — S. 42-49.

⁵ Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 3: (1440-1498): Užrašymu knyga 3 / Parengė L. Anužyte ir A. Baliulis. — Vilnius: Zara, 1998 (далі — LM 3). — P. 62.

⁶ LM 3. — P. 59.

⁷ Ibid. — P. 64.

⁸ Ibid. — P. 60.

⁹ Ibid. — P. 41.

¹⁰ Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4: (1479-1491): Užrašymu knyga 4 / Parengė L. Anužyte ir A. Baliulis. — Vilnius: Zara, 2004 (далі — LM 4). — P. 123.

¹¹ LM 4. — P. 131.

¹² Ibid. — P. 135-136.

¹³ LM 3. — P. 66.

¹⁴ Ibid. — P. 41.

¹⁵ Ibid. — P. 30.

¹⁶ Ibid. — P. 38.

¹⁷ LM 4. — P. 24-25, 28.

¹⁸ Ibid. — P. 131.

¹⁹ LM 3. — P. 38, 39.

²⁰ Ibid. — P. 38.

²¹ Ibid. — P. 42.

²² Ibid. — P. 64.

²³ Ibid. — P. 55.

²⁴ Ibid. — P. 55.

²⁵ LM 4. — P. 134.

²⁶ Ibid. — P. 134-135.

²⁷ Ibid. — P. 127-128.

²⁸ LM 3. — P. 42.